

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Jaučiuosi kaip avilio motinė, kurios bitės išsilaksto

2014-02-03

ŽURNALAS: METAI

TEMA: Apie kūrybą ir save

AUTORIUS: Birutė Jonuškaitė

DATA: 2014-02

Rašytoją Daivą Tamošaitę kalbina Birutė Jonuškaitė

- Perskaičius Tavo biografiją, susidaro įspūdis, kad esi žmogus orkestras, puikiai išmanantis ne vieną kultūros sritį. Nuosekliai dirbaujiesi ir muzikos, ir literatūros, ir filosofijos baruose. Vis dėlto norėčiau pradėti nuo šaknų, nuo šeimos, kuri formuoja kiekvieno jauno žmogaus pasaulėžvalgą, santykį su visuomene, su tauta ir netgi tėvyne. Taigi kaip Tau atrodo, kiek Tave vaikystėje ir jaunystėje paveikė Tavo garsių tėvų aplinka, jų muzikinė ir kultūrinė veikla? Ar apskritai buvo sunku, o gal kaip tik patogu būti Tamošaityte?

- Iš laiko perspektyvos žiūrint, vis labiau aiškėja, kad buvau savaip palaiminta, gimusi Reginos Paskačimaitės ir Prano Tamošaičio šeimoje. Mama kilusi iš bajorų giminės, kuri davė pradžią Panevėžio miestui, jos kilmė aprašyta istorikės Rimos Maksimaitytės monografijoje. Mokėsi skambinti fortepijonu privačiai, paskui muzikos mokykloje pas garsų pedagogą Antaną Belazarą. Tėvai jai nupirko fortepijoną, kuris ir dabar stovi mūsų bute, tiesiastygis archajinis eksponatas. Beje, juo skambino tokių galimybių neturėjusi Gražina Ručytė-Landsbergienė, mamos vaikystės draugė, paskui ją su šeima išvežė į Sibirą. Šeima turėjo ir „Philips“ radiją, retenybę tais laikais - daug kaimynų sueidavo pasiklausti žinių. Mama klausydavosi muzikos ir svajojo tapti pianiste. Jos senelis Antanas Briedelis-Briedis buvo knygnešys, o dirbo policininku, turėjo mėsos krautuvę - puiki priedanga! Mama visada didžiavosi, kad jos mama Antanina Briedelytė-Paskačimienė, teismo raštininkė, buvo Gabrielės Petkevičaitės-Bitės auklėtinė, o tėvas, Stanislovas Paskačimas - Panevėžio miesto teismo sekretorius. Užėjus rusams ir kažkam įskundus, buvo represuotas ir išvežtas į Vorkutą. Paliko trijų vaikų šeimą, jauniausiajam Gintautui tebuvo keturiolika mėnesių. Mama jį ir išaugino, nes močiutė neteko darbo, vertėsi sunkiai, galiausiai įsidarbino paukštyne. Senelis grįžo iš lagerio netikėtai, staiga vaikai vieną dieną pamatė keistą senį su „bušlatu“, kuris, eidamas pro vartelius, vis gręžiojos per petį - ar kas neseka... Praradęs visus dantis nuo skorbuto, amžiams peršaldytais plaučiais. Pasikeitė jo asmenybė, tapo uždaras. Vaikams buvo sunku suderinti šį naują žmogų su atmintyje išlikusiu savimi pasitikinčiu tėvu, kuris buvo ginkluotų čekistų paryčiais išvestas su elegantiška

skrybėle ir geriausiu kostiumu. Bet esmė paliko: vis kalbėjo apie rusus, visada alkanus ir bedalius, kurie yra „dvilypės kitaikos“, „azijatai“... Savo asmeninius išgyvenimus slėpė, sėdėdavo susimąstęs per dienas savo krėse. Jis mane augino, kai tėvai būdavo išvažiuavę į koncertinius turnė: pindavo kasas, virdavo panevėžietiškus varškėčius su spirgais. Senelius atsimenu su didžiausiu pietetu: erdvius namus ir didžiulį sodą senamiestyje ant Nevėžio kranto, šlaitą iki upės, kuriuo vaikai, ir mano mama, čiuoždavo žiemą pačiūžomis. Ten, Panevėžyje, prabėgo daug mano paaugliškų vasaros atostogų, daugybę knygų ten perskaičiau po obelimis. Iš mamos aplinkos, tėviškės gavau pamatinį miesto inteligento auklėjimą – visada pasitempę seneliai, atvykstantys su kiškio pyragais per šventes, darbštumas, atsakomybė prieš kaimynus, gimines – visa tai įstrigo visam laikui. Turiu Aušros Vartų Švč. Marijos nuostabų sidabru inkrustuotą paveikslą, ant kurio nugarėlės drebančia ranka močiutė pieštuku įrašė, kad Vyra, vaikų Tėvą, išvežė... Didžiulį pluoštą senelio mamai rašytų laiškų (močiutė mirė anksti), kuriuose atsispindi tvirta šeimos etika. Tokie dalykai auklėja be žodžių. Iš mamos, jos giminės, kurios visi yra žinomi muzikai arba gydytojai (iki pat tetų, vaikų, pusbrolių ir pusseserių), gavau tikrą supratimą apie savo šaknis, tautinį orumą ir niekada neturėjau problemų dėl „pirmos kartos nuo žagrės“ komplekso. Anksti suvokiau, kad mes visada turėjome savo lietuvišką miesto kultūrą, ir esu tikroji jos atstovė. Laikau save aukštaite.

O tėvas kilęs nuo Jurbarko, ten baigęs pradžios mokslus ir gimnaziją (bet gimęs Molynės kaime, kur tebėra tėvonija, tik sovietmečiu parduota), ir jo istorija kitokia. Močiutė Ona buvo kilusi iš senos žvejų nemuniečių Šimkų giminės, bet jos motina – atbėgusi iš Tauragės dvaro didikė Rutkauskaitė, dar mergučė slėpusis nuo caro represijų dėl 1863 metų sukilimo ir ištekėjusi už paprasto valstiečio, mano prosenelio. Ją visada ir vadino „pani Rutkowska“, kitaip nedrįso, net šeimynykščiai. Nugyveno ar ne šimtą metų. Sovietams užėjus šeimoje buvo uždrausta bet kam pasakyt, kad buvo gryo kraujo kunigaikštystė. Tėvo senelis Juozas Tamošaitis buvo stambus ir pažangus ūkininkas, bet turėjo daug vaikų ir išdalijo žemę. O mano senelis iš tėvo pusės, Kleopas Tamošaitis, buvo muzikantas ir siuvėjas, turėjo kapelą, grodavo vestuvėse. Taip išliko per karų baisumus. Ir – kas visai įdomu – už tėvo paliktą žemę įsigijo brangų vokišką „Hohner“ firmos akordeoną, kokio niekas tais laikais neturėjo. Kažkaip negalėjo jis nei žemės arti, nei tinklų Nemune traukti... Dabar sunku patikėti, kad tas akordeonas kainavo visą palikimą! Kleopo antros eilės pusbrolis Antanas Tamošaitis buvo prezidento Antano Smetonos teisingumo ministras. Apie tai tarybiniais metais irgi buvo nutylima, aišku kodėl. Mano tėvas augo darnioje šeimoje, bet karo baisumai ilgainiui paliko jį vieną patį sau. Teko verstis kaip išmanant, rūpintis motina ir seserimi. Jis viską pasiekė savo gabumais ir darbštumu. Susitiko tėvai Vilniuje, susituokė ir visą gyvenimą praleido kartu, puoselėdami liaudies meną. Kanklininkė ir birbynininkas, išvedė mūsų liaudies meną į tarptautines aukštumas. Iš tikrųjų mums, vaikams, buvo kuo didžiulis: kai 1957 metais laimėjo auksą pasauliniame jaunimo ir studentų festivalyje Maskvoje, atsivėrė durys į užsienius. Pamenu tėvus nuolat besirengiančius koncertams, gastrolėms. Jų dažniausiai nebūdavo namie, mus auginti padėjo močiutė ir senelis. Tame buvo tam tikras išskirtinumas, nes sovietai į užsienį, ypač kapitalistines šalis, išleisdavo tik savo srityje pasižymėjusius menininkus. Atranka būdavo griežta, keliapakopė, respublikinė ir sąjunginė. Su seseria Dalia baigėme M. K. Čiurlionio meno mokyklą, studijavome Valstybinėje konservatorijoje. Tas pasaulis buvo saugus, gražus. Tėvai tarp kolegų iš tiesų turėjo didelį autoritetą. Bet, kaip sakai, „būti

Tamošaityte“ reiškę būti talentingų pedagogų, atlikėjų vaiku, ir ne daugiau. Ne visada buvo patogu. Nebuvau nei Lenino, nei Korsako anūke, jokių paveldimų politinių privilegijų neturėjau.

- Augdama žinomų kultūros žmonių šeimoje, būdama senamiesčio gatvelių vaikas, tikriausiai turi įdomių prisiminimų iš tų laikų: su kuo bendraudavo Tavo tėvai, kas rūpėjo ano meto inteligentams, kokios diskusijos vykdavo Jūsų namuose, kas buvo Tavo jaunystės draugai?

- Va, ir pasakyčiau: nesu senamiesčio gatvelių vaikas. Esu gamtos žmogus. Matai, lietuvis nuo seno, ar gyventų mieste, ar kaime, visada turėjo sklypelį žemės ir sodą. Mano močiutė karo metais laikė ir karvutę (senamiestyje, miesto centre), kad išmaitintų vaikus. Tas mūsų tautos ryšys su gamta mane visada žavėjo ir stebino. Tokia darna, visas etinis pasaulis buvo sukurtas. Todėl net mieste visada ilgėjausi gamtos. Gyvendama Lazdynuose ir Antakalnyje kasdien po kelias valandas vaikščiodavau po miškus, paneriais. Vasaras leidau prie Sartų ežero arba pušyno apsuptam sode. O kai persikrausčiau į tikrą miestą, Totorių gatvę, ant akmenų, pasigedau miško. Bet kaip atpildas man yra didžiulis klevas po namų langais, stelbiąs visą akiplotį, ir Sereikiškių parkas, ir Belmontas... Lietuvis niekada nebus urbanistinė būtybė, o jei tokia taps, praras visą tūkstantametę sakralinę pajautą. Be to ilgesio, man išlikę iš vaikystės miškai, gojai, grybavimas Dzūkijoje, Labanore. Tai tokia veikla, kuri nesuvokiama urbanizuotam europiečiui: kas per velnias? O tai meditacija natūraliausia forma, gyvas santykis su protėviais. Man miškas – bažnyčia. Ten nusiraminu, sutelkiu pajautas. Kiekvienas visada savaip ošiantis medis, debesys, kas akimirką besikeičiantis apšvietimas, genys, atskridęs į uokšą, praliuksėjęs zuikis, sušnarejęs žolėj žaltys ar ežys, išduodantis savo būstą – mano broliai. O uogos, laukiančios, kad jas nuraškyčiau... Baranauskas gražiai pasakė apie visa tai. Beje, puikiai jaučiausi ir Niujorke, ir kituose didmiesčiuose. Tačiau tai buvo veikiau gyvenimo tyrimas, ne gyvenimas. Lietuvoje gyvenu gamta. Tai – atspirties taškas. Tėvas mane išmokė valdyti valtį, žvejoti – iš bado nemirčiau... Ar esi ant ežero, ar miške – laikas teka kitaip, mintys sustoja, įžengi į kitą dvasios lygmenį.

Kadangi tikro kaimo neturėjau, Sartuose įkyrėjau valstiečiams: rūpėjo vadelioti sarti, dalyvauti šienapjūtėje, melžti karvę, degti laužus... Tai buvo fantastiški patyrimai. Dalyvavau ir skerstuvėse prieš Kalėdas, kimšau dešras, žiemą važinėjausi po kaimus rogėmis su varpeliais, skrajojau su aerorogėmis po Sartų ežerą. Vasarą buriavau. Kur dabar visa tai?

Kas rūpėjo to meto inteligentams? Išlaikyti savastį, be abejonės. Daugelis dirbo tuose frontuose. Su nuostoliais, taip pat ir žmogiškais. Mano tėvai pažinojo visą to meto muzikos ir meno aukštuomenę, nes nė vienas renginys nepraeidavo be jų, be „Sutartinės“ ir tėvo birbynės – Kompozitorių sąjungos ir Filharmonijos renginiai pirmiausia. Draugavo su dailininkais – Algimantu Švažu, Igoriu Piekuru, Stasiu Krasausku. Turime jų dovanotų darbų. Iš kompozitorių tėvą labai mėgo Balys Dvarionas, muzikologas Juozas Gaudrimas, Jadvyga Čiurlionytė, rektorius Jurgis Karnavičius, kiti. Beveik visi žinomaisi Lietuvos dainininkai praėjo tėvo „kalvę“. Bet – įsidėmėtina – bohemos aplinkos mūsų namuose nebuvo. Ir ačiū Dievui! Šeima ir darbas buvo atskiros planetos. Bohemai laiko tiesiog nelikdavo, o ir charakteris nebuvo toks. Pasakyčiau daugiau: bohema ir tikroji lietuvių savastis – nesuderinama.

Tai mano tėvas ir motina suvokė savaimingai: namuose nebuvo jokių išgertuvių, paleistuvysčių ar svieto perėjūnų, užsiimančių neva pasaulio meno problemų narstymu. Ši bei tą galima sužinoti iš monografijos apie Praną Tamošaitį, kurią kartu su prof. Algirdu Vyžintu parengiau, o išleido Muzikos ir teatro akademijos leidykla 2011 metais. Rimta monografija, su daugelio autorių prisiminimais ir priedais, iš kurių gali suprasti, koks didžiulis darbas buvo nuveiktas. Ana Achmatova pasakė: „Net neįsivaizduojate, iš kokio mėšlo išauga kūryba.“ Tai va, šito mėšlo mūsų aplinkoje nebuvo. Iš tėvų gyvenimo aiškėjo, kad kūryba nebūtinai auga iš trąšaus žmoniškų nelaimių ir paklydimų mėšlo, bet priešingai, iš švarių idėjų ir gyvenimo. Tam patvirtinimą gavau ir iš pasaulio literatūros. Kas ieško, tas randa. Nebūtina pulti į purvo duobę tam, kad suprastum, kas yra purvas. Draugai? Visada buvau vieniša. Didelės idėjos sulaukia patyčių ir nesupratimo. Tik vienas žmogus manęs neapvylė – mano vyras. Už jo ištekėjau dėl idealizmo. F. Nietzsche būtų patenkintas.

- Tavo profesinis kelias, atrodo, klostėsi savaime, nes juk lankei M. K. Čiurlionio meno mokyklą ir stojai į konservatoriją. Tačiau baigusi studijas ne tiek jau ilgai buvai koncertmeisterė,ėjai fortepijono dėstytojos pareigas – greitai ši veikla liko lyg ir šešėlyje, – pasinėrei į muzikos kritiką, vertimus, literatūrą. Ar teisingai man atrodo, kad Tavo daugiaplanei asmenybei, renesansinės prigimties žmogui, vien muzikos atlikėjos vaidmuo buvo per siauras, reikėjo platesnio veiklos lauko?

- Taip, tokia „renesansine asmenybe“ mane įvardijo ir Regimantas Tamošaitis, ir Viktorija Daujotytė, ir Jonas Mikelinckas. Ir ne tik jie. Sutrikau: nejaugi kiti žmonės neturi tokių aspiracijų kaip aš? Nejaugi tave aprėžia specialybė? Visada pasaulį matuoji savo matu. Dėščiau akademijoje septyniolika metų. Buvau tikrai vertinama. Bet nedavė ramybės tas tikrasis pašaukimas: literatūra. Juk mokykloje buvau klasės literatė, ir mano rašinėliai skaityti kaip pavyzdiniai. Rašiau proginius „hepeninginius“ tekstus vaidinimams. Auklėtoja Alė Kristapavičienė sykį pasivedėjo mane ir pasakė: „Jeigu nežinočiau, kad esi nukreipta į konservatoriją, siūlyčiau stoti tik į universitetą, Filologijos fakultetą.“ Rašiau ir libretą operai, sugalvojau temą: „Orfėjas ir Euridikė“. Muziką parašė Amosas Traubas. Dailininkai sukūrė fantastiškus kostiumus, dekoracijas. Tais laikais čiurlioniukų abiturientų statoma opera buvo didelis įvykis. Praėjo su pasisekimu. O toliau? Ne tik skambinau fortepijonu, rengiau teminius vakarus Menininkų rūmuose, dabartinėje prezidentūroje. Jungiau muziką ir literatūrą muzikos kritikos baruose. Pagaliau subrendo atsakomybė prieš mūsų ateitį, jauną žmogų. Pasirinkau sunkiausią kelią: išėjau iš savo Alma Mater, kad galėčiau kalbėti nepriklausydama nuo bet kokių politinių konjunktūrų. Daug kas nesuprato. Šokas. Juk buvau tam tikra prasme asmenybė, į kurią dėtos didelės viltys. Gerai mokiausi, buvau aktyvi visuomenininkė (sienlakraštis, seminarai, visokie renginiai) – talentingas „kadras“, taip sakant. Rengė man karjerą. Ir staiga – šast! Pateikiau iššūkį. Materialiai totaliai rizikavau. Bet dvasiškai pasijutau išsilaisvinusi. Penkerius metus rašiau tai, kas man buvo „ant širdies“. Ir atsakas į kiekvieną paskelbtą straipsnį – ne mažiau nei šimtas atsiliepimų internete. Teigiamų ir nė vieno nepagarbaus. Gyvenau „Bhagavadgitos“ tiesomis: kad neliktų nieko, kas palaikytų ego, kad išnyktų visi prisirišimai. Beje, tuo metu – gal sutapimas – kovojau su liga, kuri užklupo mane staiga: lyg ir turėjau atsidurti po žeme, bet išgelbėjo apvaizda. Tai buvo – nesumeluosiu – laimingiausias tarpsnis mano gyvenime. Įvertinau savo jėgas. Perskaičiau daugybę unikalių literatūros, atsisiųstos iš užsienių. Pamėginau tas tiesas išgyventi savo kailiu. Ir Aidas Marčėnas yra prisipažinęs: kas rytą skaitau

„Bhagavadgytą“. Kadangi ją pažinojau kitokiame kontekste, nudžiugau. O gal? Tuo metu, kai lietuviai stačia galva puolė į pralobimo liūną, puoselėjau beprotiškas idėjas. Atsisakiau visko. Neturėjau jokio pragyvenimo šaltinio, išskyrus honorarus, skaičiavau centus. Nors automobilį vairavau nuo dvidešimties metų, volgas ir žigulius, pasakiau sau: dabar „ne fasonas“ vairuoti BMW ar mersedesą (tėvas turėjo), aš vairuosiu sumautą džetą... Namuose rengiausi sesers vienuolės drabužiais, kuriuos ji jau dėvėjo dešimt metų. Kol skylės atsirado pažastyse. Viską dariau priešingai nuvorišams. Tai buvo maištas. Tas suvokimas – kad žmogui reikia tiek nedaug – buvo svaiginantis.

- Įdomi Tavo biografijos dalis – domėjimasis klasikine indų muzikos estetika ir filosofija, lyginamosios indologijos studijos. 2009 metais apsigynei disertaciją „Moteriškasis šakti principas Sri Aurobindo naciona-linės indų tapatybės sampratoje“. Kada ir kodėl pradėjai domėtis Rytų filosofija? Ką šis domėjimasis (be parašytų straipsnių, esė, mokslinių darbų) davė Tau pačiai – kaip žmogui, gyvenančiam visai kitokių ideologijų veikiamoje Lietuvoje?

- Labai geras klausimas. Virsmas vyko apie 1986 metus. Baigiau konservatoriją ir iš esmės turėjau viską, ką gali turėti jaunas žmogus: laimingą šeimą, gerus tėvus, prestižinį darbą – buvau jauniausia dėstytoja tuo metu, dvidešimt ketverių metų, ir rūbininkė man nenorėdavo išduoti drabužių dėstytojų skyriuje – eik, kur studentai... Bet trūko kažko esminio. Buvau nelaiminga! Tada ir susipažinau su Kazimieru Seibučiu. Atsivėrė kitas pasaulis, apie kurį nieko nežinojau. Sovietmečiu domėjimasis Rytų kultūra, ypač religijomis, buvo disidentinė veikla, stebima ir net baudžiama, kaip antai vaišnavų mėginimas praktikuoti vegetarystę. Knygos kontrabanda buvo atvežamos iš užsienio – pamename kad ir Sigitos Gedos žygdarbį, kai jis atgabeno „Bhagavadgytos“ tomelį. Mokslininkai budizmą studijavo vykdamė į Buriatiją ar kitas respublikas arba mėgino skaityti bibliotekose specialiuose fonduose saugomą literatūrą. Kai kada tos pastangos prilygo kone detektyvui. Filologas Kazimieras Seibutis (mano būsimasis vyras) nesitenkindavo Vilniaus universiteto „profesoriais“ (taip buvo vadinama skaitykla), o vykdavo į Maskvos centrinę biblioteką ir dominančias knygas, kurių nė su žiburiu nebūtum radęs Lietuvoje, susitaręs su bibliotekininke, slapčia atsišviesdavo. Kai kurie tomeliai atsirado iš perfotografuotų mikrofilmų, kuriuos jis su draugais susiūdavo. Ši veikla ir skaitymas (o raidės buvo mažytės, vos įžiūrimos, fonas pilkai rausvas) tapo kone ritualiniu užsiėmimu. Tuo metu (tai buvo septintasis, aštuntasis praėjusio amžiaus dešimtmetis) Seibutis turėjo unikalią namų biblioteką, kuria naudojosi dabar žinomi Lietuvos mokslininkai, literatai, dailininkai, muzikantai, diplomatai: Algis Uždavinys, Dainius Razauskas, Regimantas Tamošaitis, Julius Keleras, Erikas Slavėnas, Dainius Strazdas, Eglė Sausanavičiūtė, Mindaugas Butkus, Rasa Jurgelėnaitė, Ginas Dabašinskas, Marius Stasiulionis ir daugelis kitų, galėję pasirinkti kokią tik nori sritį: skaityti Lao Dze, Šventąjį Raštą, sanskrito tekstus su žodynu, Toynbee ar Berdiajevą... Arba iš plokštelių klausytis klasikinės indų muzikos. Pažvelgus atgal galima teigti, kad tai buvo nauja knygnešystės forma, suvaidinusi didžiulį vaidmenį tarp naujosios kartos lietuvių inteligentų.

Man pačiai atradimas buvo Aurobindo Ghose'o, labiau žinomo kaip Sri Aurobindo, rašytinis palikimas, jo idėjos. Būtent jo raštuose atradau atsakymus į man rūpimus klausimus: kas mes esame, kodėl viskas yra taip, kaip yra, koks žmogaus ir visos žmonijos gyvenimo tikslas. Jokia Vakarų filosofija man to tikrumo ir saugumo, žinojimo

nesuteikė. Išprotautos tiesos, sistemos, mitai man dvasinės įtakos nedarė, nors nuo mažens buvau knygos žmogus. Skaitydama tarp eilučių pajusdavau, ar autorius kažką išradinėja, perpasakoja, ar remiasi autentišku patyrimu. Šiuo atveju skaitymas atvėrė ir vidinius horizontus, įkvėpė graikišką entuziazmą pažinti pasaulį ir jo sandarą ne tik protu, bet ir vidinėmis jauslėmis, intuicija.

Indologijos studijos man papildė Vakarų išminties fondą, be jų sunku susidaryti visavertį pasaulio vaizdą. Padėjo įvertinti mūsų, lietuvių, kultūros šaknis tuo požiūriu, kad jos pasirodė esančios fantastiškai rafinuotos, subtilios ir galingos dvasiškai. Net jų likučiai! Lyginamosios studijos geriausiai padeda pamatyti tai, kas Lietuvoje turi ateitį, yra gyvybinga. Aurobindo Ghose'o, baigusio Kembridže klasikinės filologijos studijas, tekstai labai sudėtingi. Žinoma, juos galima studijuoti atsietai akademiniam lygmenyje. Bet Pudučerio ašrame Indijoje aptikau tai, ką prarado Vakarai: gyvą išminties perdavą. Tai buvo būdinga Sokrato laikais, o Gaonas Lietuvoje irgi kūrė panašią tradiciją. Prie Aurobindo labai priartėja Vydūnas. Turime Daukanto, Maironio, Šalkauskio, Basanavičiaus, Milašiaus vizijas. Manau, Lietuvoje būtina atgaivinti tokią tradiciją. Tik paremtą antikiniu lietuvių paveldu.

- Tavo moksliniai filosofiniai darbai, idėjų narstymas, profesionalios muzikos recenzijos galbūt yra labiau skirtos šių sričių specialistams, tačiau kiekvienam skaitytojui, manau, yra puikiai suprantama ir rekomenduotina Tavo esė knyga „Sena ir nauja“, kuri tarytum reziuumuoja ne tik Tavo, bet ir mūsų visų pastaruosius du dešimtmečius nepriklausomoje Lietuvoje. Kaip manai, kuo ji skiriasi nuo šių dienų madingų esė knygų, apie kurias garsiai kalba visa žiniasklaida? Ar nejauti, kad dėl tam tikrų priežasčių ši labai svarbi Tavo knyga yra tarsi nutylėta?

- Kad ji savaip nutylėta, nieko nuostabaus. Beveik visos pirmosios knygos esti nutylėtos - tai reiškia, kad nerecenzuotos. Ši (šiaip jau ne pirma) buvo recenzuota ir jos pristatymas rodytas per Lietuvos televiziją. Tačiau man daug svarbiau, kaip ją priima žmonės. Knyga sudaryta iš publikuotų straipsnių, kuriuos skaitytojai smarkiai komentavo internete. Yra ir dalis, kuri nebuvo publikuota - tai filosofiniai aforizmai. Kita vertus, knyga apima daug gyvenimo sričių, ir kiekvienas mato tai, kas artimiausia. Galbūt tuo ji ir kitokia - tuo įvairialypumu: politika, kultūra, menas, religija, kinas, muzika... Bet viskas aptariama konkrečiu požiūriu. Paėmiau ją į rankas ir skaičiau kaip nežinomą tekstą. Atsivėrė vientisos pasaulėžiūros perspektyva. Truputį išsigandau. Į daiktą surinkti tekstai yra jėga, kuri turi savo logiką. Buvo apie ką pagalvoti. Mąščiau: kaip gali skaitytojas suvokti tas tiesas? Juk neįprasta. Be specialaus pasiruošimo - nelengva. Kai kurie skaitytojai sakė, kad pasitelkė į pagalbą kelis žodynus. Tokį knygos „nemadingumą“ tarp kritikų suvokiu kaip komplimentą. Nors veikiau tai nurašau į laiko stygių. Beje, Valdas Kukulas reaguodavo į mano tekstus ir buvo pasirengęs knygą įvertinti. Deja, nespėjo. Pasistengus galima išreklamuoti kiekvieną savo kūrinį, bet man svarbiau tikra recepcija. Buvo labai įdomių ir nuoširdžių atsiliepimų. Galvoju, kad oficialiai (veikiau oficioziniu reklaminiu lygmeniu) į ją bus atsižvelgta tik tada, kai mano lentynoje rikiuosis bent pustuzinis knygų, ir ne tik publicistikos, bet ir grožinės literatūros. Neskubu. Visada maniau, kad kažką rimta galima pasakyti tik sulaukus brandos.

- Kaip jautiesi šiuolaikinėje mūsų visuomenėje, kuri dažniausiai nenori gilintis į rimtus dalykus, nenori pastebėti gana akivaizdžių problemų ir yra linkusi po kokia nors

madinga Briuselio vėliava plaukti pasroviui į plačiuosius Europos ar pasaulio vandenį, visiškai nesijaudindama dėl savo tėvynės?

- Jaučiuosi kaip avilio motinėle, kurios bitės išsilaksto. Augau ir brendau su visai kitomis vertybėmis, negu dabar propaguojamos. Reikia suvokti: jei tu nuo šešerių metų sėdi prie fortepijono visą dieną ir groji Bachą, Beethovoną, Chopiną ir Čiurlionį, skaitai Goethe's, van Gogho ar Napoleono biografijas, tai įgauni imunitetą bet kokiems pasaulio skersvėjams. Hermannas Hesse buvo sudaręs visai neblogą skaitytinų knygų sąrašą. Galima tą veiklą papildyti savo nuožiūra. Taip ir dariau. Tai hermetinė patirtis. Šalia pulsavo tėvų įskiepyta meilė mūsų tautiniam paveldui, kuris vis dar menkinamas, nutylimas. Tas spragas reikia pildyti ir pildyti. Elitinė kultūra visada buvo keleto žmonių reikalas. Gyvenimas per trumpas, kad viską perskaitytum, pergrotum. Bet yra kertiniai akmenys. Dabar matau, kad tų dalykų žmonės nemokomi. Plaukia pavėjui. Skęsta interneto platybėse, kuriose gali rasti visko, tik nebėra to kelrodžio, autoriteto, kuris pasakytų, kas yra verta.

Mes visada buvome Europoje, ir nebūtina to įrodinėti priesaikomis Briuseliui. Bet pirmiausia reikia suvokti savo savastį ir indėlį į Europos kultūrą. Indėlis buvo, ir ateity gali būti labai savitas, išpūdingas. Sovietmetis paliko nevisavertiškumo kompleksą, kuris trukdo matyti tai, kas ne laikina, o amžina. Iš čia ir bejėgiškumas, pasidavimas, pataikavimas. Mirksnio dialektika.

Galbūt jaučiuosi kaip žvėris, ginamas iš pamėgtų slėptuvių. Mačiau pasaulio pakankamai, ir visada grįždavau į Tėvynę kaip į palaimintą žemę. Tik čia galiu jaustis namuose. Jaučiu kažkokį nenusakomą šventumo, paslapties dvelksmą. Ūkanotą ir iki kaulų smegenų savą. Kitur – tremtinė. Džiaugiausi, kad, palyginti su išibėgėjusiais procesais kitur, nepaisant istorinių invazijų, esame kaip beveik neliesta sala. Bet pasaulis juda pasaulio-valstybės link. Netgi Vakarų ir Rytų priešprieša darosi nominali. Telkiasi galingos globalistinės struktūros, kurios sprendžia, ką visuose žemės kampeliuose turi veikti kiekviena skruzdėlytė – ką dirbti, ką valgyti, kaip auginti vaikus, kiek uždirbti, ką mąstyti ir taip toliau. Kažkoks monstras, nematomas didysis brolis, laužantis normalias gyvenimo struktūras. Įžvalgūs protai tai numatė. Jevgenijaus Zamiatino „Mes“, visiems gerai žinomi George'o Orwelo romanai, Aldouso Huxley'io kūryba – tai išpėjimas, kad XXI amžiaus žmonės turėtų skaityti antiutopijas, nes jos tampa realybe. Pasaulis kaip kalėjimas, kurio esmė – primityvi gerovė per prievartą ir visiškas asmenybės, laisvos minties ir elgesio sunaikinimas. Unifikuota egzistencija be jokių dvasios požymių. Nužmogėjimas. O dvasia yra tai, kas savaimingai kyla iš vidinės žmogaus esaties ir reiškiasi fenomenų įvairove, kultūrų skirtumais. Matome aštrėjančią tautų kovą su šia tendencija, bet kol kas milijoninė beveidė biurokratų armija, Sistema ima viršų, akiai ir nenumaldomai kaip buldozeris be stabdžių riedanti į susinaikinimą. Mat remiasi ji ydingais visa ko išnaudojimo, išekvojimo pagrindais (apie juos galima būtų kalbėti ilgai), kurių nė už ką nenori keisti pažangiais genialių išradėjų siūlymais ir kurie anksčiau ar vėliau tą armiją palaidos po griūtis nuolaužomis. Tik nukentės visi. Vytautas V. Landsbergis sako, kad Apokalipsė vyksta dabar. Panašiai jaučiasi ir kiti tikintieji. Manychiau, kad į regimą fazę ji įžengė Antrojo pasaulinio karo metais ir dar anksčiau, su patekėjusia Stalino antisaulė. O gal trunka ir visą mums žinomos civilizacijos laikotarpį. Juk kažkada duotas žinojimas gęsta kaip žvaigždė, vien mirusi šviesa mus pasiekia. Įdomu, kiek toji Apokalipsė truks ir kokie bus padariniai. Su kokiais nuostoliais žmonija pasitiks naujos eros aušrą? Kad

ji išauš, neabejoju. Tokiomis akimirkomis pradedi galvoti apie tai, koks žmogelis nesaugus šioje visatoje, ir kaip jis naiviai mąsto. Viešpats nėra nei žiaurus aklas baudėjas, nei gaisrininkas ar Majamio gelbėtojas, suskumbąs į pagalbą vos sukalbėjus maldele. Juk tikimasi išsaugoti turtą, sveikatą, gyvybę. Viso labo. Bet kai vyksta Armagedonas, dievų ir titanų kova, galvos lekia kaip skiedros mišką kertant. Ir tik tokiomis akimirkomis aiškėja sielos vertė ir laisvo apsisprendimo galia. Mažas vabalėlis, išlaikęs būties egzaminą, kvotimą mirtimi ir kankinimais, erzimą beprasmybe, įveikęs šėtono viliones ir įgimtą rasės idiotizmą – argi tai nebus tikrasis išsigelbėjimas?.. Tokia Paskutiniojo teismo, jei kalbame parabolėmis, moralė.

- Jeigu jau pradėjome apie visuomenę, tai gal galime pakalbėti apie Tavo visuomeninę veiklą judėjime, kuris bando atgaivinti Sąjūdžio idėjas, apie Tavo pilietinius ir analitinius straipsnius. Kas Tave labiausiai neramina? Kas ir kaip turėtų pažadinti Lietuvos žmones iš tos baisios depresinės apatijos?

- Sąjūdis neatsikuria. Dabar gyvename visai kitomis sąlygomis, kurios naikina pačią galimybę telktis sąjūdžiams. Viską stebi ir reguliuoja plėšri įteisintos visuotinės Kontrolės akis. Kaip sakiau, tai apima visus kontinentus. Ir vyksta milžinišku pagreičiu. Nežinia, kas bus rytoj. Kodėl taip kalbu? Galbūt todėl, kad tai man rūpi, tai įdomu. Pamenu, 1980 metais (dešimtoje klasėje) auklėtoja išdalijo anketas. Reikėjo atsakyti į įvairius klausimus: kuo norėtum būti užaugęs, kas yra dora, ką labiausiai vertini žmoguje ir panašiai. Pirašiau visą sąsiuvinį, kurio juodrašį ir dabar turiu. Kai sėdau rašyti, suvokiau, kad neįsivaizduoju savęs susietos su jokia profesija. Rašiau: „Gyvenimo tikslo klausimą kiekvienas žmogus, be abejonės, iškelia nors kartą savo gyvenime, pasiryžta įvykdyti daugelis, o pasiekia – mažuma. Įveikia kliūtis tik didžios prigimtys. Mano gyvenimo tikslas – tapti geru žmogumi pilna ir nenuvalkiota to žodžio prasme ir visą laiką mokytis, šviestis, pažinti.“ Kitas pasažas: „Pirmos pažinties metu vis dėlto labiausiai vertinu ne sugebėjimą laisvai, linksmi laikytis kompanijoje, ne žavumą ir net ne originalumą, bet intelektą [*pabraukta*], ir dar kartą intelektą. Pirmiausia įsitikinu, kaip žmogus mąsto, įdomus jo apsiskaitymo laipsnis, pasaulėžiūra. Žinau, kad dėl to kai kam atrodau per daug proziška, ir todėl, kai man užėina „poetiškos valandėlės“ ir protas užleidžia vietą jausmui, tai kartais palaikoma maivymusi arba nesuprantama. Labai dažnai tiesiog nenoriu su kitais dalytis mintimis arba bandyti filosofuoti, nes būtina būnu palaikoma nuobodžia, esą kalbu neįkandamomis frazėmis arba noriu pasirodyti besanti baisiai protinga!“ Nors iš koto virsk. Atpažįstu save kaip nuluptą. O tokia ir buvau, ir likau. Siekianti pažinti pasaulį, bendrauti su vyresniais, įdomiais žmonėmis, iš kurių galiu ko nors išmolti.

Prisimenu ir kitą biografijos momentą. Iki trejų metų nekalbėjau, ir tėvas vėliau sakė, kad ėmė būgštauti, ar tik nebūsiu silpnaprotė... O kai pradėjau, tai iškart ištisiniais sakiniais. „Gu gu“ ir švebeldžiavimo, žodžių kartojimo laikotarpį prašokau. Paskui psichologinėje literatūroje aptikau mokslininkų tyrimų išvadas, kad tokie vaikai iš tikrųjų būna arba protiškai atsilikę, arba priešingai – pažengę... Tai bent palengvėjo! Vaikystėje buvo įdomių tarpinių. Pamenu, kaip kūriau savo kalbą, periodus, kai ištiesai kalbėjau eilėmis arba dainavau, eksromptu kūriau pasakas.

Taigi mąstau, kad į filosofiją pasukau vedama prigimtinių paskatų, kad tai ne atsitiktinumas. Domina politinė filosofija. Rašau analitinius straipsnius. Tarkim, „Vapsvos efektas“ sukėlė man netikėtą atoveiksmį – tekstas ėjo per rankas kaip

savilaidos laikais. Vadinasi, pataikiau į dešimtuką. Pavyko pasakyti tai, kas žmogui įstringa, reikalinga. Pavyksta. Stengiuosi daryti tai, ką geriausiai moku. Kritinė analizė ir sintezė – mano įnagis visose pasirinktose veiklos srityse. Niekada nesiekiu ką nors sukurti tik vardan saviraiškos. Laikau tai beprasmybe. Ką nors duoti žmogui – kilniau. Sakyti tiesą laikau savo priederme.

Kas neramina? Povandeniniai akmenys, kurie sulaiko natūralią gyvenimo tėkmę, pūdais slegia visuomenės pastangas tvarkytis savarankiškai ten, kur priklauso, ir taisyti sykiomis lemtingas įstatymdavių klaidas. Kad esame su pagreičiu kapojami, maišomi ir verdami bepročių užkaistame naujojo internacionalo katile. Apie tai ir rašau. Bet dar daugiau dalykų nutyliu, tik apmąstau. O dėl apatijos, tai daugybė žmogučių labai netgi neapatiški, o įsikinę į valdiškos administracijos girnas tik suka ir suka ratelį, pinigėliai tik byra ir byra... Arba aikštinais trepsi kojėlėmis ant renginių pakylas, o staltiesė iškart pasidengia užjūrių skanėstais. Tauta praranda įgimtą patarlių ir priežodžių lobyną, o jis visada gelbėjo atskiriant pelus nuo grūdų. Tikrą liaudies humorą išstumia bukagalviški anekdotai. O viskas dėl to, kad yra perspausta, netikra, priverstina. Kas turėtų pažadinti Lietuvos žmones? Tie, kurie nemiegojo, ir dabar kruta. Labai apmaudu, kad užuot ramiai dirbę darbą, lietuviai priversti burtis į mitingus, rengti akcijas, protestuoti, rinkti parašus, nes mato, kokios kilpos neriamos ant kaklų. Dūpės, miškas išvežami didžiuliais kiekiais, kyla grėsmės gėlam vandeniui, žemei. Buvę žuvingi ežerai nustekenti... Kur tik pažiūrėsi, ten savų kvilingų rankomis Lietuva baigiama išparceliuoti pagal gudručių iš užjūrių poreikius. Ir visai liūdna, kad protestuojančių pastangos duoda mažai vaisių, nes, pirma, žmonės nesugeba susitelkti į vieningą frontą, antra, iškart priimami bet koki balsą nutildantys, sprendimų teisę anuliuojantys apribojimai. Net į referendumus numojama ranka. Tokios nepagarbos ir paniekos savo šalies žmogui, tokio plėšikavimo dar nesu mačiusi. Šalis virsta antrarūšė provincija, svetimų koncernų ir turtingųjų atliekų konteineriu, o žmonės, kad ir kaip sunkiai dirbtų, nieko neuždirba, nes finansiniai srautai nuteka į kitus kraštus. Emigracija nėra savaiminė, egzistuoja ir pramoninis šnipinėjimas. Atvykę iš svetur agentai išvilioja pačius talentingiausius. Ponauja ir klesti daugiausia kitataučiai, atėjūnai bei jų vietiniai statytiniai. Ne visi svetimi, aišku, bloga linki, bet jų pagalba dažnai atsisakoma. Šiuos procesus turi kontroliuoti atitinkamos valstybės tarnybos.

Ir vis tiek man Lietuva – šventa žemė. Niekinama, prievartaujama, bet kantri. Teroristų niekaip neišaugina. Žmonės taikoje laiko, ir gamta rami. Kažkas ypatinga tame yra. Gal reikia kokio nors sukrėtimo, postūmio, kad lietuviai staiga atsikvošėtų, susizgribtų, atgautų savigarbą.

– „Metų“ žurnale skelbtame straipsnyje „Vapsvos efektas“ svarstei, ar intelektualai sugebėtų vesti tautą teisingu tiesos keliu, ir teigė, kad „vadovauti tautai turėtų kiti – praktiški ir vitališki žmonės, gebantys priimti greitus, ryžtingus ir gyvybiškai svarbius sprendimus. Juose turi degti sąžinės, drąsos ir tiesos ugnis. Tautas veda ne filosofai, bet karžygiai. Tai nepasikeitė nuo antikos laikų. Mes jų – neturime (jie „neutralizuoti“)“.

Ar nenorėtum pasvarstyti, kokia ateitis laukia mūsų šalies? Ar vis dėlto atsiras tarp mūsų sąžiningų, išmintingų karžygių?

– Sąžiningų karžygių, karių, kuriems rūpi ginti tautą, visada buvo, yra ir bus.

Intelektualai, filosofai šiuo klausimu gali patarti. Bet būtina sutelkti bendras jėgas vienam tikslui. Jei tikime, kad Lietuva kaip savarankiška valstybė turi ateitį, reikia išsikovoti maksimalią nepriklausomybę energetikos, finansų ir valdymo srityje. Neabejoju, kad motina istorija mėgsta pasikartojimus, o neramumai, geopolitiniai žemėlapių perbraižymai, realios grėsmės žmonių gyvybei yra jos *perpetuum mobile* sąlyga. Todėl tam reikia sąmoningai rengtis ir padaryti viską, kad neatsitiktų kaip Antrojo pasaulinio karo išvakarėse, kada gerai parengta mūsų kariuomenė, aviacija nebuvo mesta į mūšius ir galiausiai ją sunaikino sovietai. Kita vertus, pačiam žmogaus, tautos orumui reikia jį ginančių veiksmų, net jeigu ateities horizontas apsiniaukęs, o kova regisi beviltiška. Tačiau juk svarbiausia ne rezultatas, o pats veikimas, dvasinės pergalės, nepasidavimo, nesileidimo būti pavergiamais prasmė. Tai gerai žinojo Lietuvos partizanai. Todėl ir kalbu apie tą vedlį, apie kurį dar poetas ir vyskupas Antanas Baranauskas kalbėjo. Jis žinojo, ką sako...